

RESS-WIMMER ZOLTÁN

A HONVÉDMENHÁZ TÖRTÉNETE 1914–1919

*„Az 1848–49-iki rokkant honvédek hálás elismeréséül a nemzet egyesei”
(A Honvédmenház homlokzatának a felirata)*

**A Honvédmenház ünne-
pélyes átadása 1872.
szeptember 29-én,
a pákozdi csata 24.
évfordulóján történt.
Az eredetileg 80 férőhe-
lyes intézmény első
parancsnoka
az alapító Vidats János
százados lett.**

A Honvédmenház működése az alapítástól a Nagy Háborúig

■ Az 1848–1849-es szabadságharc agg honvédeiről való gondoskodás egy francia invalidusház mintájára létrehozott veterán-otthon ötletét Vidats János,¹ az Országos Honvédegylet leköszönő alelnöke vetette fel az 1869. augusztus 21-én tartott országos honvédgyűlésen. Vidats az indítványozó beszédében a következőket mondta el: „Tekintve, hogy az 1848-ki törvényhozás a honvédsereg állításának erkölcsi és anyagi tekintetbeni biztosítását, különösen a csatákban kapott sebeik következtében rokkantakká lett honvédek országosan leendő megjutalmazását a nemzet becsületének pajzsa alá helyezte, tekintve, hogy a nemzet ezen becsületbeli kötelezettségének beváltására a kormány már két országgyűlésen többszöri kérvényezések és interpretációk következtében sem tett legkisebb lépést sem, tekintve, hogy ennél fogva az 1848. és 1849-iki szabadságharcban kapott sebeikben rokkantakká lett honvédek mai napig ezerszámra nyomorognak hazánk minden részeiben, huszonnegy év óta várva a nemzet becsületszavának beváltását, tekintve végül hogy ily helyzetben a haza

Jelen tanulmányt az UNKP-pályázat keretében támogatta a Kulturális és Innovációs Minisztérium.

minden polgárának kötelegeessége tehetsége szerint enyhíteni azok során, akik a haza szabaságáért vérüket ontották. Indítványozom: Építsünk az 1848/49-iki rokkant honvédek számára házat, melyben biztos lakást és ellátást nyerjenek. Teszem ezen indítványomat azon alapon, mert ismerni van szerencsém Pest szabad királyi város képviselőtestületének és az összes testvérvárosi lakosságának az 1848-iki alkotmányhoz való kegyeletes ragaszkodását, ismerni minden hazai, jótékony célra való áldozatkészséget s biztos reményem van ahhoz, hogy az 1848/49-iki szabaságharcban rokkanttá lett honvédek házának telkét Pest szabad királyi várostól ajándékul fogjuk kinyerni. Ismerem Pest város és a haza összes polgárainak minen nemes és szép tettért hevülő lelkesültségét is, s ezért alapos reményem van, hogy az épület anyagokat a téglagyár társulatoktól, részint más buzgó hazafiak adományából ingyen beszerezhetjük, valamint az épület felemeléséhez megkívántató kézműves, kőmves, ács, asztalos, lakatos, üvegesek stb munkáját dítalanul megnyerjük. Ezen alapon kérem a tisztelt országos honvédgyűlést: Méltóztassék egy bizottmányt kinevezni, melynek feladata legyen Pest szabad királyi város képviselőtestületével a telekre – az építési munkálatok teljesítésére nézve minen részletesen itt elő nem adható teendőket teljesíteni s az eredményeiről a közelebbi honvédgyűlésnek jelentést tenni.”²

A javaslat országos támogatásra talált, számos jótékonyági hangversenyt, bált és előadást szerveztek a nemes ügy érdekében. Adománygyűjtést kezdtek, amiben oroszlánrészt vállalt az aradi vértanú özvegye, Damjanich Jánosné. Jókai Mór az általa szerkesztett *A Hon* című lapban rendszeresen népszerűsítette a kezdeményezést. Sorra ajánlották fel kiadott művek bevételeit a Honvédmenház javára, ilyen volt például a Tóth Kálmán³ által szerkesztett *Honvédmenház könyve* (1870), amelyben többek között az egykori ’48-as honvédek verseit és visszaemlékezéseit adta közre.⁴ Az adakozók sorában számos prominens személyt találunk, például Kossuth Lajost és Türr Istvánt.⁵

A nemzeti ügyé váló összefogás sikeres volt, a segítségével összegyűjtött pénzből, ami 65 000 forint volt, az Országos Honvédegylet a ferencvárosi Soroksári út 62. Szám⁶ alatti telket választotta ki az épülő ’48-as veteránotthon helyszínéként. Az alapkövetételre 1871. október 1-jén került sor. Az alapkö alá időkapcsolában elhelyeztek számos, 1848–49-es szabadságharcra vonatkozó okmányt, több magyar aranyat, Kossuth-bankókat, Vetter Antal altábornagy Magyar Katonai Érdemrend II. osztályú kitüntetését,⁷ Gáspár András tábornok fényképét, a még életben lévő honvédtisztek névsorát, a menház tervrajzát, illetve alapításának leírását, valamint az alapkövetétel napján megjelent összes *Magyar Hírlap* egy-egy példányát.⁸

A Honvédmenház ünnepélyes átadása 1872. szeptember 29-én, a pákozdi csata 24. évfordulóján történt. Az eredetileg 80 férőhelyes intézmény első parancsnoka az alapító Vidats János százados lett. Az első ’48-as honvéd veteránt Zólyomi Mihály⁹ századost 1873. március 16-án vették fel az intézménybe.¹⁰

Eredetileg a vak, a végtagjaikat vesztett, a teljesen legyengült és az idős honvédtiszteket vették fel a menházba. A Soroksári úti '48-as öregek otthonának létszámát az első évtizedben nem sikerült feltölteni. Az Országos Honvédegylet által adományokból fenntartott intézmény állandó pénzügyi gondokkal küzdött. Hosszas politikai csatározás után a Honvédmenház 1882-ben állami felügyelet alá került.¹¹ Az intézmény 1882-es államosítása után már altiszteket és közhonvédeket is fel lehetett venni a menházba. A '48-as veteránok a kaszárnyai viszonyokhoz hasonló, szigorú házirend szerinti katonai hierarchiában éltek mindennapjaikat a Honvédmenház parancsnokának a felügyelete alatt.¹²

Az intézmény zavartalan működését és a jelentkezők felvételét, valamint a lakók panaszainak felülvizsgálatát a Honvédmenház Felügyelő Bizottság intézte. A bizottság tagjait a Honvédelmi Minisztérium és az Országos Honvédegylet képviselői alkották, és többnyire '48-as honvédmúlttal rendelkezőket jelöltek ki a feladatra.

Az időközben 100 fősre bővített menházban 1887-ben új felvételi rendszert vezettek be. A felvételre minden 70. évét betöltött igazolt vagyontalan '48-as honvéd jogosult volt, de a vakok és rokkantak elsőbbséget élveztek a felvétel során. A sikeres felvétel előfeltétele volt a segélyező bizottsági meghallgatás, és a szegénységi bizonyítvány bemutatása. A szükséges dokumentumok közé tartozott az orvosi bizonyítvány, amelyet az illetékes honvédegylet által kijelölt két orvos állíthatott ki. A felvételt kérelmezőnek rendelkeznie kellett a '48-as múltat bizonyító honvédigazolással, amelyet a területileg illetékes honvédegylet vagy pedig az Országos Honvédegylet állított ki. Igazolt honvédnek számítottak azok a tisztek, akik be tudták mutatni a tiszti kinevezési okmányaikat vagy a kinevezést tartalmazó hivatalos újságot. A közhonvédek esetében az igazolási procedúra némileg bonyolultabb volt a megfelelő okmányok hiányában. A honvédmúlt igazolása érdekében a '48-as honvédeknek el kellett tudni mondaniuk, hogy pontosan hol és ki alatt szolgáltak, milyen csatákban és ütközetekben vettek részt, és milyen különleges eseményekkel találkoztak a szolgálati idejük alatt. Amennyiben az elbeszélte történetük hitelesnek tűnt, akkor még szükség volt két, már igazolt '48-as honvéd megerősítésére. Az igazolási eljárás nem volt tökéletes, hiszen két tanút bárki kiállíthatott, és utána élvezhette a '48-as honvédlét előnyeit. Ezek közé tartozott: a társadalmi megbecsülés, a segélyezés, a nyugdíj vagy akár a Honvédmenházba való felvétel is. Az idő előrehaladtával az igazolási eljárás folyamata egyre bonyolultabbá vált, mivel a '48-as honvédek száma csökkent, így egy-egy jelentkező történetének ellenőrzése is nehezebbé vált. Az igazolási rendszer hibáit és kiskapuit számos szélhámos álhonvéd így is kihasználta annak ellenére, hogy a honvédigazolási bizottságok igyekeztek kiszűrni őket.¹³

A menházba való felvétel előfeltételének számított a büntetlen előéletet bizonyító erkölcsi bizonyítvány és az orvosi vizsgálat eredménye. A csalások kiküszöbölésének érdekében a születési anyakönyvi kivonatot is be kellett mutatni.¹⁴

A Honvédmenház épületét 1899–1900-ban felújították, és további 50 férőhellyel kibővítették. Bydeskuthy Sándor¹⁵ ezredes volt a Honvédmenház utolsó parancsnoka 1909–1911 között. A kormány Bydeskuthy halála után több parancsnokot nem nevezett ki az intézmény élére, ennek az egyik legfőbb oka az volt, hogy egy fiatalabb előljárót nagyon nehezen fogadtak volna el az ekkor már jócskán a 80-as éveik közepén járó agg honvédek. Másrészt az öreg veteránok korukból adódóan egyre inkább szorultak állandó felügyeletre, egyre gyakoribbak voltak a megbetegedések és az elhalálozások.¹⁶ Emiatt is született az a döntés, hogy egy magas rangú katonai orvost állítanak a menház élére. Vezetője a Magyar Királyi Honvédség egy törzsorvosa, dr. Virágh László¹⁷ főorvos lett. Ezzel párhuzamosan a Honvédmenház 1911-ben új szervezeti szabályzatot kapott, amelyben kimondták, hogy innentől már a menház nem kaszárnyai jellegű, hanem kórházi jelleggel bíró ellátási intézetnek minősül.¹⁸

Míg az intézménybe az 1900-as évek elején a többszörös túljelentkezés miatt nehéz volt bekerülni az idősödő honvédeknek, addig az 1910-es évek elejére már nem volt kihasználva az épület teljes kapacitása. Az 1910-es évekre a még életben lévő '48-as veteránok száma is drasztikusan csökkeni kezdett, még működő regionális honvédegyletek szűntek meg, legtöbbször az egyleti tagok elhalálozása miatt. Példaként a Debreceni Honvédegyletet lehet említeni, ahol a helyi '48-as egylet 1912-ben megszűnt, mivel már csupán négy élő tagja volt a szervezetnek.¹⁹

A Honvédmenház működése a Nagy Háború idején

■ Az *Érdekes Újság* 1914. március 15-e alkalmából számolt be a Soroksári úton álló '48-as öregek otthonáról. Az újság szerint míg pár éve a '48-as honvédek fellelhetőek voltak a parkokban mint parkőrök, a múzeumokban mint teremőrök, de 1914-re már elszállt felettük az idő, és már csak pihenniük kell ezeknek az egykor nagy csatákat látott katonáknak. Még mindig katonás fegyelemben, a hierarchiát betartva éltek mindennapjaikat a menház lakói, de számuk egyre fogyatkozott, ahogy egyre többen csatlakoztak Kossuth Lajos égi regimentjéhez.²⁰

Az *Érdekes Újság* beszámolóját alátámasztotta a Honvédmenház Felügyelő bizottsági ülésének jegyzőkönyve is, amely szerint 1914. március 14-én az épület teljes kapacitásának a 60%-a volt kihasználva. Ekkor 91 agg honvéd élt az épület falain belül, ebből 6 tiszt, 5 őrmester, 16 tizedes és 64 közlegény volt.²¹ Az év elején Virágh Lászlót Bíró Ede honvéd törzsorvos váltotta a Honvédmenház élén. A felügyelő bizottsági üléseken minden esetben rögzítették az elhunyt lakók nevét és rendfokozatát, valamint a felvételre jelentkezett honvédek adatait. Ezt követően a menház tiszta vagyonáról számoltak be, amely 76 532 korona volt.²²

A Honvédmenház lakói 1914. március 20-án testületileg képviselték magukat az egykori kormányzó, Kossuth Lajos halálának 20. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen. A Kerepesi úti temetőben koszorút helyeztek el a Kossuth-mauzóleumnál.²³

Az 1914. április 27-i Honvédmenház felügyelő bizottsági ülésen hivatalosan is beiktatták a menház új vezetőjét, Bíró Edét. Bíró, aki '48-as honvéd fiaként szívügyének tartotta a veteránok sorsát, a bemutatása során ígértet tett, hogy mint orvos szeretettel és odaadással fogja ápolni az öreg honvédeket, a szükségleteikről pedig gondoskodni fog. A beiktatása során elmondta, hogy a menházi rend felett őrködni fog, és igyekezni fog a Honvédmenház Felügyelő Bizottságának megelőlegezett bizalmának megfelelni. A bizottság megköszönte Virágh László eddig végzett munkáját az intézmény vezetőjeként.²⁴

Az április 27-ei ülésen egy érdekes ügy is a bizottság elé került. Halasy Fortnatus²⁵ báró, Revizky Mária fia, az aradi vértanú Lázár Vilmos mostohafia kérte a felvételét a menházba. 1914-re a kihasználatlan férőhelyek magas száma egyre több embernek szemet szúrt már a világháború kitörése előtt, nem meglepő módon Halasy is ezek között volt. Felvételi kérelmében arra hivatkozott, hogy mivel a menházban csupán 90 honvéd él, és ebből a létszámból is 15–20 fő állandóan szabadságon van, így van hely egy vértanú tábournok²⁶ fiának. A bizottság álláspontja nem volt egységes a felvételt illetően, míg az elnök Balogh Sándor és két másik bizottsági tag támogatta Halasy-menházban való elhelyezését, addig a többiek azon az állásponton voltak, hogy az épület a '48-as honvédek számára épült, és nem lehet olyan személyt felvenni, aki a szabadságharcban nem volt katona. A bizottság végül Halasy kérelmét arra hivatkozva utasította vissza, hogy a szabály az szabály, és nem tehetnek kivételt, mert az precedenst teremtene.²⁷ Habár Halasy kérelmét elutasították, az eset kiválóan rávilágít arra, hogy egyre többen érzékelték, hogy az épület már nincs megfelelően kihasználva, és az elkövetkező háborús években ez a kérdés állandóan felmerült a hadirokkantak magas száma miatt.

1914. április 25-én Bécsben, 82 éves korában elhunyt az egykori hadügyminiszter és miniszterelnök, Fejérváry Géza báró.²⁸ Fejérvárynak rengeteget köszönhetett a Honvédmenház, hiszen a befogadóképesség 150 főre való bővítését ő karolta fel és támogatta. A menház veteránjai is lerótták a kegyeletüket az április 28-án tartott a Bécsi Központi Temetőben.²⁹

Szegedy Maszák Hugó³⁰ az 1914. májusi Országos Honvédgyűlésen tartott közgyűlési beszédében utalt arra, hogy Kossuth Lajos földi regimentjének képviselői egyre kevesebben vannak: „A honvédegyesületekhez szétküldött felhívás melankolikus hangja hű visszatükrözője annak a nagy halandóságunk, mely sorainkban évről-évre fokozottabb mértékben nyilvánul. Nem adok tíz esztendőt s elvétve, ha fog egy-két negyvennyolcas honvéd élni az országban. A honvédmenházba is alig találunk jelentkezőket, pedig 150 helyre van berendezve, melyből viszont csak 91 van betöltve, mivel a jelentkezők gyéren jönnek, az állomány pedig a halálózások folytán egyre fogy. Ugyanígy vagyunk a nyilvántartásban vezetett bajtársainkkal is. Az ideai statisztikát még nem ismerem, a múlt évi szerint azonban az összes negyvennyolcas honvédek száma tisztekkel együtt 2619 volt. S mivel valamennyien 80 éven jóval túllévő korban vannak, a halandóság százaléka aránytalanul nagy hányadában évről-év-

re fokozódik. Ez a szomorú állapot egyúttal hathatód támogatója annak az akciónak, melyet az országos központ a 48-as honvédek és özvegyeik nyugdíjának javítása ügyében indított.”³¹

A *Pesti Napló* számolt be arról, hogy a fővárosi vezetés fontolóra vette a Honvédmenház megszüntetését, mivel a '48-as lakók lélekszáma látványosan lecsökkent. Megvizsgálták, hogy a menház személyzetét hova lehetne áthelyezni, és azt is kiértékeltek, hogy a '48-as honvédeket mi-ként lehetne elhelyezni máshová. Az első világháború kitörésével ez a tervzet lekerült a napirendről, és a főváros az intézmény további fenntartása mellett döntött. Talán ekkor merült fel először, hogy az épületet a háborúban megrokkant honvédekkel töltik fel.³²

1914. november 12-ei Honvédmenház Felügyelő Bizottság ülésén a szokásos napirendi pontok mellett más fontos kérdéseket is megtárgyal-tak. Balogh Sándor, a bizottság elnöke javaslatot tett a bizottság szavazat-képességének megváltoztatására. Eddig a szavazóképességhez az elnök mellett 4 bizottsági tag jelenlétére volt szükség, ezt az elnökre és 2 bizott-sági tagra módosították. A változtatásra azért volt szükség, mert a Hon-védmenház felügyelő bizottsági tagok sorra betegedtek meg és haláloztak el. Az érvek között szerepelt, hogy az ülés időpontjában a bizottsági ta-gok közül: Berts Vilmos hadnagy³³ 1914. július 22-én elhalálozott, a he-lye pedig beltöltetlen volt, Szegedy-Maszák Hugó fekvő beteg volt, Óváry Lipót³⁴ és Schweidel Albert százados³⁵ nem volt mobilis, Szabó Albert százados³⁶ pedig hosszabb ideje gyengélkedett. Balogh indítványát elfo-gadták, Berts Vilmos helyére pedig Hegedűs Pál főhadnagyot,³⁷ az Ország-os Honvédegylet Bizottságának a tagját kérték fel. A jelentés szerint az előző ülés óta 10 honvéd elhunyt, 1 pedig kilépett az intézetből. Az első világháború kezdetén a létszámkimutatás szerint 89 fő lakott a menház-ban, ebből 5 tiszt, 4 őrmester, 16 tizedes és 64 közhonvéd. A tavaszi állapothoz képest a létszám nem sokat csökkent, de a kimutatásokból lát-ható, hogy gyakoriak voltak az elhalálozások. 1914 végére a jelentkezők-vel legalább az újonnan megüresedett helyeket sikerült feltölteni, de így is 60 hely üresen állt. Balogh Sándor a bizottság tudomására hozta, és a Honvédelmi Minisztériumhoz előterjesztést intézett az ügyben, hogy a világháborúban megsebesült katonák számára az üresen álló helyeket kihasználva létesüljön egy ideiglenes hadikórház. A bizottság az elnök bejelentését üdvözölte és hazafias lelkesedéssel fogadta.³⁸ Hazai Samu báró vezérőrnagy, honvédelmi miniszter helyeslőleg reagált a november 11-ei 165692/5-194 számú leiratra, amelyben Balogh Sándor a Honvéd-menház Felügyelő Bizottság elnökeként arra tett javaslatot, hogy 50-60 fő számára állítsanak fel hadikórházat a Soroksári út 114. szám alatt lévő objektum üres férőhelyeit kihasználva.³⁹

Az 1914. decemberi bizottsági jegyzőkönyvben beszámoltak arról, hogy Vernel József közhonvédet engedetlen és rendetlen magaviselete miatt kizárták. Másik decemberi napirendi pont volt Szegedy-Maszák Hugó bizottsági jegyzői feladatainak átadása, mivel hosszabb ideje beteg volt, és nem tudta ellátni a feladatát. A jegyzői feladatokat Kármán Lajos főhadnagy⁴⁰ vállalta át.⁴¹

Az év utolsó napjaiban, december 30-án temették el Herman Ottót, aki igazi polihisztor volt: természetkutató, zoológus, néprajzkutató, régész, a kiegyezést követően a magyar belpolitika jeles képviselője. A Honvédmenház képviselője is részt vett a jeles férfiú búcsúztatásán, és lerótták előtte a tiszteletet a '48-as honvédek is.⁴²

1915 januárjában az Országos Honvédegylet és a Honvédmenház Felügyelő Bizottság nevében Balogh Sándor indítványozta Görgei Artúr egykori fővezér felköszöntését 97. születésnapja alkalmából. A még élő '48-as honvédek Görgeihez fűződő viszonya azért is érdekes, mert 30 évvel azelőtt az 1885. március 9-ei országos honvédgyűlésen az egykori bajtársak elítélték a személyét.⁴³ Az utolsó még élő tábornok megítélése az eltelt időszakban pozitív irányba változott a honvédbajtársak körében.⁴⁴

A világháború idején, a fronton súlyos sérüléseket szenvedők számának drasztikus növekedésével párhuzamosan egyre inkább a figyelem középpontjába került a Soroksári úti objektum a férőhelyek kihasználatlansága miatt. A sebesültek és hadirokkantak magas számát látva egyre többen vetették fel a '48-asok otthonát mint lehetséges rokkantházat. *Pesti Hírlap*ban a következő gondolat jelent meg:

„Amig a világháború véres zivatarra tombol, s a halál ezerszámra aratja a fiatal életet, addig csöndes szemlélődéssel töltik hátralevő napjaikat a galambösz aggastyánok a külső soroksári-uti honvédmenházban. Névtelen hősöknek és félisteneknek nevezte őket egykor angliai körútjában Kossuth Lajos, de az idő eljárt fölöttük, s egymásután hullanak a sirba, mint az elsárgult levelek az esővert földre. [...] Pár évvel ezelőtt még hétezer nyolcszáz negyvennyolcas honvéd volt az országban. De évről-évre rohamosan apadt a számuk. A vidéki honvédegyletek tagok hiányában egymásután szűnnek meg. Vannak városok, ahol már az utolsó honvédet is eltemették. Galambos András, az országos honvédegyletek központjának jegyzője, újabban ismét összeállította az agg honvédek létszámát. Szomorú adatok ezek! [...] 1914. december hónap végével nyugdíjas honvéd már csak 1726 volt az országban. Ebből tiszt 148, altiszt és közvitész 1578. Tiszti özvegy volt (újabban azok az özvegyek is kapnak nyugdíjat, akik 1867-ig keltek egybe) 507, altiszt és közvitész özvegye 1425, összesen 1932. [...] Néhány évvel ezelőtt még csak nagy protekció, sok utánjárás és még több várakozás után lehetett bejutni a honvédmenházba, míg most a 150 főnyi létszámot sem tudják betölteni. Minden hónapban kevesebb lesz a számuk. Ma már alig vannak életben ezerháromszázan, tehát oly gyorsan fogynak, hogy egy-két év múlva alig lesz 48-as honvéd az országban...⁴⁵

A hadirokkantkérdéssel párhuzamosan az agg honvédeket egyre többször interjúztatták meg az újságírók a folyó háború kapcsán. Gyakran érzékelhető módon a folyóiratok a '48-as honvédeket propagandacélra használták fel. Erre jó például *Pesti Napló*ban 1915 áprilisában megjelent *Agg hősök a fiatalokról – látogatás a Honvédmenházban* című írás, amelyben 5 veterán honvédtiszt (Békkésy Márk hadnagy,⁴⁶ Szirmay György főhadnagy,⁴⁷ Mezey József főhadnagy,⁴⁸ Bornemissza Sándor hadnagy⁴⁹ és Szomráky István hadnagy⁵⁰) voltak a riportalanyok az orosz

front alakulása kapcsán. Érthető, hogy a '48-as honvédek párhuzamot állítottak az 1849-es orosz intervenció sereggel saját élményeik alapján. Szirmay György elmondta: „Talán csak a mai idők hasonlítanak hozzá, igaz most a fél világgal harcolunk, akkor még csak két ellenségünk volt. De az a kettő sokat jelentett. Az orosz nagy és hatalmas ellenség. Már akkor is sokan voltak, azóta még többen lehetnek, mert fene szapora náció.”⁵¹

Az újságíró olyan gondolatokat is beleszótt az interjúba, amely nehezen képzelhető el egy 85 éves idős veterán szájából. Szirmay György például az őszi erdőben szerzett karsérülése kapcsán elmondta, hogy a mai (1915-ös) hadikórházak már mennyivel jobbak, mint a szabadságharc alatt, hisz erről saját maga is meggyőződhetett. Nagy valószínűséggel ebben az esetben az újságíró propagandacélokból kicsit kiszínezte az interjúalanya történetét, és aktualizálta a mondandót. Mint, ahogy a riportalanyok közül Mezey József mondandóját is kiemelte az újságíró. Mezey elmondta, hogy ő büszke rá, hogy tüzerként szolgált a szabadságharc alatt, és most két unokája is továbbviszi a katonai hagyományokat, és tüzerként harcolnak a galíciai fronton. A '48-as honvéd, akire a társadalom mint „félistenekre” tekintett, kiváló eszköze volt a propagandának arra, hogy a hazafias helytállásra buzdítsa a fiatalokat.⁵²

Az 1915. április 28-ai felügyelő bizottsági ülésen Szegedy-Maszák Hugó helyét a bizottságban Újházy Ferenc,⁵³ az Országos Honvédegylet Központi Választmányának a tagja vette át. E változás mellett a Honvédelmi Miniszter 73912/8-1915 számú rendelete közölte, hogy minden menházi lakó 1 korona 50 fillérben meghatározott napi ellátásra jogosult. A létszámkimutatás alapján már csak 80 honvéd élt az épület falai között, ebből: 5 tisztt, 3 őrmester, 14 tizedes, 58 közhonvéd.⁵⁴

Ezeket az adatokat érdemes összevetni az 1915. május 20-ai országos honvédgyűlés jegyzőkönyvében szereplő létszámkimutatással. E szerint ekkor még az igazolt '48-asok közül 134 honvédtiszt, 496 tisztözvegy, 1462 altiszt és közhonvéd és 1108 altiszti és közhonvédi özvegy volt életben, összesen 1596 egykori veteránt és 1604 negyvennyolcas özvegyet tartottak számon, összesen 3200 fő részesült állami nyugdíjban. A számok mögé nézve, a még életben lévő honvédek 5%-a élt a Soroksári úti intézmény falai között. Ezekből az adatokból az is egyértelműen látszik, hogy a '48-asok rohamosan fogyó lélekszáma és a Honvédmenház kapacitásának kihasználatlansága egyre inkább terelte rá a figyelmet arra a kérdésre miként lehet gazdaságosan használni az épületet.⁵⁵

1915. május 21-én a Honvédmenház veteránjai is részt vettek a budai vár bevételénél elesett '48-as bajtársak tiszteletére tartott megemlékezésen. A Németvölgyi katonai temetőben koszorúztak és méltóképpen megemlékeztek az 1849-es ostrom során elesett '48-as honvédekről. Az ünnepi beszédet az Országos Honvédegylet és Honvédmenház Felügyelő Bizottság elnöke, Balogh Sándor százados mondta el.⁵⁶ Az ezt követő istentisztelet során a menház „agg oroszánjai” a krisztinavárosi templomban díszsorfalat álltak.⁵⁷

Az olaszok hadba lépése kapcsán a menház veteránjait is felhasználta a háborús propagandagépezet. A *Siklós* című folyóirat számolt be arról, hogy a Honvédmenház előtt 4 veteránt faggattak, hogy miként látják a háborút, és győzni fognak-e a csapataink? A cikk szerint a megkérdezett honvédek elmondták, hogy: „Győzni fogunk. Persze, hogy győzünk. A magyar fiúkat nem lehet leverni, de a németeket sem...” Arról, hogy mi a véleményük az olasz háborúról, a következőt nyilatkozta az egyik honvéd: „Sosem hittem volna, hogy az olaszok bennünket megtámadjanak, és azt hiszem, úgy érzem, a nép nincs a háború mellett, csak a magas rangú politikusok furfangja volt ez az egész háború. De meg is kell kapniok a magukét, és én bízom azokban a magyar gyerekekben, akik ott lenn vannak, majd ellátják a bajukat.” Az 1910-es évektől egyre gyakrabban váltak a '48-as honvédek az aktuálpolitika eszközévé, az újságírók sokszor olyan szavakat adtak az idős veteránok szájába, amely a propaganda céljainak megfelelt.⁵⁸

1915. október 19-én súlyos betegség után, 85 éves korában elhunyt a Honvédmenház Felügyelő Bizottságának egy újabb tagja, Szabó Albert.⁵⁹ A ravatalához kivonultak a menház veteránjai, akik közül Südi János mondott egy érzelemdús ravatali beszédet.⁶⁰ A bizottságban megüresedett helyre Schöbbel János tizedest, az Országos Honvédegylet Központi Választmányának tagját terjesztették fel.⁶¹

1915-ben megszűnt a Szeged városi Honvédegylet, mivel már csak 3 tag volt életben közülük. A Belügyminisztérium jóváhagyta az egylet megszűnését, a szervezet 64 korona 32 krajcárra rúgó vagyonát a Honvédmenház kapta meg, míg a az egyleti pecsétet⁶² és a lobogót⁶³ a városi múzeumban helyezték el.⁶⁴

A Honvédmenház Felügyelő Bizottság 1915. december 28-ai ülésén emellett több rendhagyó napirendi ponttal is foglalkozni kellett. 1915. november 13-án elhunyt a Menház Kezelő Bizottság elnöke, Bíró Ede, és a pótlásáról gondoskodni kellett. Bíró helyét Ney Ignác vette át. Egy másik megvizsgálandó ügy volt a Barnaffi György őrmester és 6 társa által az élelmezés miatt benyújtott panasz. A hivatalos kivizsgálás során kiderült, hogy a panasztétel alaptalan volt. Egy fegyelmi ügyben is el kellett járnia a bizottságnak, Szirmay György főhadnagy jelentette Szabó István közvitézt bántalmazás miatt. Az ügy alapos kivizsgálását követően a bizottság megróttá Szabót, és figyelmeztette, hogy újabb kihágás esetén azonnal kicsapják a menházból. Az év végi létszámjelentés 69 főről számolt be, amelyből 4 tiszt, 3 őrmester, 14 tizedes, 48 közhonvéd volt.⁶⁵

1916-ban az ekkor már betegeskedő egykori fővezért, Görgei Artúrt 98. születésnapja alkalmából az Országos Honvédegylet, valamint a Honvédmenház Felügyelő Bizottsága egyaránt köszöntötte. A születésnap üdvözlést *Az Ujság* is közölte, amely így szólt: „Mélyen tisztelt honvéd-tábornok, kedvelt nagyemlékű 1848–49-es fővezérünk! Az 1848–49-es Honvédegyletek Országos Egyesülete s az 1848–49-es honvédmenház felügyelő bizottsága képviselte nevében a jelen zord s kegyetlen világháború okozta nyomasztó országos viszonyok közt is igen tisztelt fővezérünket úgy a belépett újév, mint az elfolyó január hó 30-án élvezendő

születése 98-ik évfordulati napja alkalmából az Isten iránt érzett, hálával eltelve, örömmel üdvözljük. Az isteni Gondviselés útjai át nem kutathatók, az emberi ész csak bámulattal eltelve észleli érvényesülését azon örök igazságnak, miszerint kiválólag a történelmi események valóságát elhomályosítani, a közvéleményt meghamisítani időlegesen lehetséges, de végleg elnyomni az örök igazságokat lehetetlen. Ezeket az idők romboló hatása, az események átalakulásai, az ezek közé illesztett új kutató nemzedék kapcsolatban, érintkezésben a még életben levő tényezők, s szemtanúkkal a fővezér katonáival – megczáfolthatatlan valósággá érlelték. Kötelességünket, az igazság követelményeinek hódolva, örömmel teljesítettük is; ennek érzetében s tudatában üdvözljük kedvelt tábornok fővezérünket, s kívánjuk, hogy az Isten testi s lelki erejének épségét visszaadni, s mindkettő teljességében érje meg, s most már élvezze annak történelmi megállapítását, hogy katonáival együtt, drága magyar hazáját legjobb tehetsége, fényes katonai képességének teljes lehető érvényesítésével becsülettel szolgálta, s erős fegyveres küzdelmei jórészben alapját vetették meg a mai alkotmányos rendszerünknek. Isten áldását kívánjuk kedvelt tábornok fővezérünkre, s midőn ismételve is hosszú boldogabb újév s születésnapot esdünk el a Mindenhatótól, igen tisztelt örök emlékű fővezérünkre, mély tisztelettel s nagyrabecsüléssel maradtunk Budapesten, 1916. január hó 4-én, volt katonái, készköteles szolgálói: Haag Ödön dr. igazoló albizottság elnöke, Balogh Sándor dr. Honvédegyletek Országos Egyesületének s a honvédmenház felügyelő bizottságának elnöke, m. kir. udvari tanácsos, Galambos András orsz. honvédbizotts. jegyzője.”⁶⁶

Az 1916. március 10-i Honvédmenház felügyelő bizottsági ülésen határozatot hoztak arról, hogy a menházban lakó rokkant honvédek, akik nem tudnak járni, illetve mozgásukban korlátozva vannak, az épületen belül a római katolikus felekezethez tartozók szabadon gyakorolhassák a vallásukat. Emellett a létszámkimutatásnál kiderült, hogy a decemberihez képest 12 fővel csökkent és már csak 57 negyvennyolcas honvéd lakik az objektumban. 10-en elhunytak, és 2 lakó pedig kilépett a menházból.⁶⁷

Az 1916. március 15-i, Petőfi-szobornál tartott megemlékezésen is részt vettek a Soroksári úti veteránok. A tradicionális, minden évben megrendezett negyvennyolcas megemlékezéseknek a menház veteránjai állandó vendégei voltak testületileg. Ezeket a még életben lévő '48-as honvédek igyekeztek tartani, de egyre inkább szenzációszámra ment a veteránok részvétele ezeken az eseményeken. Március 15-e, május 21-e és október 6-a végig kiemelt fontossággal bírt a szabadságharc egykori katonai állománya számára, 1848 és a honvédek emlékezetét mindhalálig ápolták.⁶⁸

1916. május 21-én a IV. kerületi Mária Valéria utcában⁶⁹ hosszas szenvedést követően hörgő tüdőgyulladásban elhunyt a szabadságharc egykori fővezére, Görgei Artúr. Görgeit csakúgy, mint az egykori kormányzó Kossuth Lajost, Jókai Mórt és Kossuth Ferencet a Nemzeti Múzeum lépcsőjén ravatalozták fel. A ravatalnál ott voltak a Görgey család képviselői, a koporsó jobb oldalán a '48-as honvédek küldöttsége Ney Ignác vezetésével, a Honvédmenház lakói, valamint az Országos Honvédegylet és a Honvédmenház Felügyelő Bizottság képviseletében Balogh Sándor

elnök és Galambos András jegyző. A '48-asok mögött a magyar kormány több tagja is képviseltette magát. Jelen volt Tisza István gróf, miniszterelnök, Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, Hazai Samu báró, honvédelmi miniszter, Ghillányi Imre báró, földművelésügyi miniszter, Hideghéthy Imre horvát–szlavon–dalmát tárca nélküli miniszter. Kossuth temetésével ellenében Görgei temetésén már a magyar kormány több tagja is képviseltette magát. Görgei utolsó útjának olyan közéleti és híres személyek voltak a tanúi, mint például Klebelsberg Kunó gróf, Weisz Manfréd, Marczali Henrik, Jászai Mari, Szinyei-Merse Pál és Ráday Gedeon gróf.⁷⁰ Az Országos Honvédegylet a '48-as honvédek nevében tölgyfa- és babérkoszorút helyezett el Görgei Artúr ravatalára. A nemzeti színű szalagra a következő felirat volt írva: „Görgei Artúr tábornok örök emlékének, az 1848/49-diki honvédsereg hős és lángszívű fővezérének, hódoló részvételével a még élő katonái nevében az Országos Honvédbizottság.” Emellett a megjelent '48-asok özvegy Görgey Istvánnénak részvétüket fejezték ki. Amikor Görgei koporsója elindult utolsó útjára a Kerepesi úti temetőben lévő díszsírhelyre, a Honvédmenház veteránjai díszsorfalat álltak az egykori fővezérük tiszteletére.⁷¹

A Honvédmenház Felügyelő Bizottság tagságát több súlyos tragédia sújtotta, először 1916 júliusában elhunyt az egykori aradi vértanú fia, Schweidel Béla százados, bizottsági tag.⁷² Majd 1916. november 25-én az Országos Honvédegylet és a Honvédmenház Felügyelő Bizottság elnökét, Balogh Sándort is elvesztette a honvédegyleti mozgalom. Mindkettőjüket a Honvédmenház veteránjai testületileg kísérték utolsó útjukra a Kerepesi úti temetőbe.⁷³

Az 1916. december 7-én tartott Honvédmenház felügyelő bizottsági ülésen megemlékeztek az elhalálozott elnökökről, valamint a szintén november végén elhunyt uralkodóról, Ferenc Józsefről is. A bizottság vezetését ideiglenesen, majd véglegesen is Haág Ödön vette át. A nem túl vidám hangulatú ülésen egy fegyelmi ügyet is tárgyalnia kellett a bizottság tagjainak. Barnaffi György őrmestert a Kezelő Bizottság feljelentette Ney Ignác és a menházi lakók ellen elkövetett javíthatatlan és közveszélyes viselkedése miatt. Nem egészen egy évvel ezelőtt Barnaffi volt az egyik hangadója egy alaptalan élelmezési vizsgálatnak, és ezenkívül is számos panasz volt rá, így sok volt már a rovásán. Végül a bizottság tagjai Barnaffi menházból való azonnali kicsapása mellett döntöttek.

Az 1917. május 12-én tartott Honvédmenház felügyelő bizottsági ülésen a bizottság újra kénytelen volt rendhagyó ügyekkel foglalkozni. Szirmay György főhadnagy a bizottság ellene elkövetett sérelmek és szabálytalanságok miatt emelt panaszt a Honvédelmi Miniszternél, aki a kivizsgálást a bizottságra bízta. Szintén a miniszter íróasztalán kötött ki Petró György közhonvéd menházi lakós panasza a konyhai személyzet, állítólagos üzelmei ügyében. Ebben az esetben is a bizottságra hárult az ügy kivizsgálása. Emellett a Honvédelmi Minisztérium elfogadta a Honvédmenház Felügyelő Bizottság működési alapszabályának módosítását. Elfogadták hivatalosan is, hogy a bizottsági ülés az elnök és két tag jelenlétében érvényesnek tekinthető, mivel a '48-as honvédek száma rohamo-

san megfogyatkozott. Utolsó napirendi pontként az időközben elhunyt Kármán Lajos helyett Galambos András vette át a bizottság jegyzői feladatait.⁷⁴

A soron következő bizottsági ülésre 1917. július 10-én került sor a betegeskedő Haág helyett Hegedűs Pál elnöklete alatt. Szirmay György ügyében a bizottság nem meglepő módon nem marasztalta el saját magát, és a vádakat alaptalannak nyilvánították. A vizsgálat jegyzőkönyvét felterjesztették a Honvédelmi Minisztériumba. Vörös János menházi lakos fegyelmi ügyének tárgyalását a következő ülésre halasztották. 1917 nyarán a létszám kimutatás szerint 40 honvéd élt a menházban: 2 tiszt, 5 altiszt és 33 közhonvéd, tehát ekkor már 110 férőhely állt üresen.⁷⁵

Az 1917. szeptember 1-jei bizottsági ülésen tárgyalták Vörös János közhonvéd esetét. A fegyelmi vétségét 5 napi zsoldmegvonással és megrovással büntették. Hogy pontosan milyen szabálysértést követett el az adott honvéd, az sajnálatos módon nem derül ki a bizottsági jegyzőkönyvből. A bizottság támogatta az agg honvédek igénylését a dohányadag megemelésnek ügyében. A bizottság foglalkozott a menház szempontjából egy nagyon kényes üggyel is. Szűcs Zsigmond budapesti ügyvéd 3 honvéd (Vörös János, Petró Lajos, Bornemissza Sándor) nevében járt el a menházi visszaélések kivizsgálása és megszüntetése ügyében. Nem sokkal ezelőtt Petró a konyhai visszaélések ügyében tett panaszt a Honvédelmi Minisztériumnál, de az ügy kivizsgálásával a Honvédmenház Felügyelő Bizottságot bízták meg, amely a panaszt alaptalannak találta. Borítékolható volt, hogy a menház jó hírét veszélyeztető és a kényes ügyet a nyilvánosság elé táró honvédekre büntetés vár majd.⁷⁶

A Honvédmenház „agg oroszánjainak” karácsonyáról a *Pesti Napló* számolt be. Innen tudjuk, hogy időközben Ney Ignácztól Gidófalvy Béla törzsorvos vette át az intézmény vezetését. Ő volt az, aki a karácsonyi házi ünnepségen méltatta az öreg '48-as honvédek érdemeit. Ezt követően Mezey József főhadnagy és Szirmay György főhadnagy, végül Demeter Mihály tizedes tartott ünnepi állománybeszédet. Az ünnepélyes ceremónia után a karácsonyfa alól kiosztották az ajándékokat. Majd fekvő bajtársakat is felkeresték, őket is megajándékozva, köztük a 104 éves Szűcs István közhonvédet is.⁷⁷

A *8 Órai Újság* számolt be arról, hogy a menház hírnevének rendkívüli módon ártott a Vörös, Bornemissza és Petró fellépése, ami miatt az agg honvédek nem nagyon igyekeznek beköltözni az intézménybe. Az újság beszámol róla, hogy a vezetőség a lakókról kiválóan gondoskodik, amit lehet, beszereznek számukra, és a menház konyhája elsőrangú. A háborús viszonyok a Honvédmenházra is hatással voltak, néha egy-egy élelmiszer beszerzése nem volt megoldható. Ilyenkor az öregek folyton panaszkodtak, és a legkisebb nélkülözésnél úgy viselkedtek, mint a gyerekek. Az újság beszámolója alapján a három honvéd felkereste az erzsébetfalvi Szűcs Zsigmondot a panaszaiikkal, az ügyvéd pedig komolyan vette az ügyet, és a sérelmeket írásba rögzítette, majd eljuttatta a Honvédelmi Minisztériumba. Később azonban Szűcs rájött, hogy az öregek valójában apróbb sérelmek miatt érkeztek hozzá. Egy idő után már az ápolókra tet-

tek panaszt, türelmetlenséggel, igazságtalansággal és rossz bánásmóddal vádolták őket. Azonban e panaszok nem állták meg a helyüket, és hamar kiderült, hogy nincs valóságalapjuk. Az ügyvéd átadta az ügyet az egyik társának, aki már nem vette komolyan a honvédek siralmait, és nem tett semmiféle lépést az érdekükben. A Honvédelmi Minisztérium a Honvédmenház Felügyelő Bizottság indítványára kivizsgálta a problémát, és a vizsgálóbizottság nem talált semmi komoly esetet. A vizsgálat befejezését követően kilátásba helyezték a menház hírnevéen esett csorba orvoslását és a felelősök megbüntetését. Az öreg honvédek a vizsgálat hatására a vádakát nem tartották fent, és a felelősséget egymásra hárították.⁷⁸

Az 1918. március 23-ai ülésen folytatódott tovább a konyhai visszaélések miatt kialakult botrány. Haág Ödön elnök egészségügyi okokra hivatkozva lemondott, így helyét ideiglenesen Takách Mihály vette át. Takách első elnöklete alatti ülés tárgyalta a három renitens honvéd ügyét, ugyanis a Kezelő Bizottság a fegyelmi tárgyalásig vitte a dolgot, összeférhetetlen magaviselet és a menházi fegyelmet veszélyeztető magatartás miatt. Vörös János október 27-én bűnét megbánta, elismerte, hogy hibázott, emiatt a bizottság vele szemben visszavonta a panaszt. Bornemissza és Petró ügyében a döntést későbbre halasztották. Az, hogy végül mi lett a fegyelmi ügy lezárása, a jegyzőkönyvekből nem derül ki, mert annak az ülésnek a dokumentációja nem maradt fent. Így csak következtetni tudunk a végkifejletre, azt figyelembe véve, hogy a több fegyelmi ügygel rendelkező Bornemissza Sándor hadnagy 1923-ban a menház utolsó honvédtisztjeként hunyt el, vagy nyilvános bocsánatkéréssel vagy megrovással végződhetett a botrányos történet.⁷⁹

1918. április 30-án reggel a '48-as agghonvédek arra ébredtek, hogy egy hadosztály⁸⁰ száz embere beköltözött a Soroksári úti épület üresen álló szobáiba. A katonák irodákat és tábort konyhát rendeztek be az épületben.⁸¹ A bentlakók megtudták, hogy a hadosztály további intézkedésig az épületben rendezte be a parancsnokságát. A *Budapest* hasábjain beszámolt róla, hogy a honvédelmi minisztérium a lakáshiányra és a különleges időkre való tekintettel szállásolta el a Honvédmenház kihasználatlan helyiségeiben a hadosztályparancsnokságot.⁸² A menházat ért sérelmeket Takách Mihály hadnagy a Felügyelő Bizottság ideiglenes elnöke ismertette az éves '48-as országos honvédgyűlésen abban a reményben, hogy az illetékesek orvosolni fogják ezt a méltánytalanságot.⁸³

A köztársaság kikiáltásától a román megszállásig

■ 1918. november 11-én a tizennyolc 90 év körüli a Honvédmenházban élő '48-as honvéd határozta el, hogy felesküsznek a Magyar Tanácsköztársaságnak. A Nemzeti Tanácsnál Bornemissza János hadnagy képviselte az intézmény lakóit. Képviselőjükben alig hallható hangon a következőket mondta: „Mi a kápolnai csata egykori résztvevői teljes szívvel csatlakozunk a Nemzeti Tanácsköztársasághoz és igazi tiszta szívvel kívánjuk a független Magyarországot.”⁸⁴ Ahogy a világháború idején, úgy a Tanácsköztársaság idején is kiváló politikai propagandaértéke volt a 19. század

nagy generációjának utolsó élő harcosainak, a rendszer felhasználta őket a legitimalizáláshoz.

1918. november 16-án a Honvédmeház Szirmay György hadnagy személyében képviseltette magát az Országház téren, a Parlament előtt a Népköztársaság kikiáltásánál. Szirmay jelenlétének igazi propagandaértéke volt, a korabeli lapok mellett erről fénykép⁸⁵ és filmfelvétel⁸⁶ is tanúskodik. Az ekkor 88 éves Szirmay György '48-as egyenruhában jelent meg két katona támogatásával, és a menház üdvözlését hozta, amelyet a forradalmárok lelkes ovációja fogadott, amit Szirmay megkönnyezett.⁸⁷

Az 1918. december 22-i Honvédmeház felügyelő bizottsági jegyzőkönyvből derül ki, hogy az időközben elhunyt elnök pozícióját ideiglenesen Hegedűs Pál töltötte be. Az elnök felolvasta a sürgőssé vált vizsgálati jelentést Vörös János erőszakos viselkedésének és fenyegetésének ügyében. Végehelyi Aladár főtorzsorvos jelentése alapján a világháborút követő első létszámkimutatás 21 főről tesz említést ebből: 3 hadnagy, 2 őrmester, 2 tizedes és 14 közhonvéd. Három új lakó Kiss Lajos őrmester, Gibba Konstantin őrmester, Laub József közhonvéd felvételét is jóváhagyta a bizottság.⁸⁸

Az 1919. július 26-i bizottsági ülésen emlékeztek meg Óváry Lipót bizottsági tagról, aki időközben elhunyt. A jegyzőkönyvben rögzítette a bizottság, hogy a menház üres helyeit a népbizottság küldöttei el akarták rekvirálni. A bizottság elnöke az illetékes helyeken tiltakozást nyújtott be az ilyen eljárások ellen, arra hivatkozva, hogy a törvény szerint a Honvédmeház a '48–49-es honvédek számára szolgáló intézmény, és az kizárólag az egykoron a szabadságharcot megjárt veteránok nyugalmát szolgálja. A népbizottság képviselői nem véletlenül vetettek szemet az épületre, hiszen ekkor már csak 15 '48-as honvéd: 2 tiszt, 2 őrmester, 2 tizedes és 9 közhonvéd lakott a 150 férőhelyes menházban. A kihasználatlansága miatt érthető módon vonzó volt az épületet felhasználni a sok világháborús hadirokkant elhelyezésére. A Honvédmeház Felügyelő Bizottság ekkor még eredményesen tudott ellenállni, majd a Tanácsköztársaság rövidesen bekövetkező bukása révén az ügy lekerült a napirendről.⁸⁹

1919. szeptember 10-én a Rákóczi tér 17. szám alatt található Honvédmeház felügyelő bizottsági jegyző lakásban és irodában a Budapestet megszálló román katonák házkutatást tartottak fegyverek kutatása ürügyén. A románok a razzia során mindkét helységet feldúlták, megalázó motozásoknak vetették alá az ott tartózkodókat, és a bizottság tulajdonát képző 5 méter hosszú asztalszövetet mint „elrejtett katonai posztót” erőszakkal elvitték és beszállították a Mária Terézia-laktanyába. Hegedűs Pál elnök és Galambos András bizottsági jegyző panaszt tettek az említett laktanyában egy román tisztnek, és visszakövetelték a több száz koronát érő posztót. A román tiszt a sérelmek rögzítését követően azt mondta, hogy intézkedni fog az ügyben. Miután heteken keresztül a tiszt ígéret ellenére sem került vissza a sérelem tárgya, Galambos András ismét felkereste a laktanyát, és ismét követelte az elkobozott posztót. Egy román tiszt szuronyt szegezett a mellkasához, és erélyesen megfenyeget-

te a bizottsági jegyzőt, ha azonnal nem hagyja el a kaszárnyát, le fogják tartóztatni. Galambos ezek után kérte az elnököt, hogy „a Bizottság a román katonák részéről történt eme brutális jogtalanság felett megbotránkozását jegyzőkönyvbe is kifejezze és a szóbanforgó eltulajdonított zöld posztót a bizottság leltárában egyelőre fogyatékbba hozni ne tessenek”. A jegyzőkönyvbe rögzítés célja az volt, hogy eme gyalázatos cselekedetnek az utókor számára is írásos nyoma maradjon. A Honvédmenház Felügyelő Bizottság tagjai jobb híján így álltak bosszút az őket ért sérelmekért, a posztó végül a leltárból törlésre került.⁹⁰

Az első világháború, a Tanácsköztársaság és a román megszállás alatt a Honvédmenház kapacitásának megfelelő feltöltése folyamatosan napirnden volt. Míg a háború kezdetekor mintegy 90 agghonvéd élt a Soroksári úton lévő öregek otthonában, addig 1919-re az elhalálozások miatt ez a létszám már csak 15 fő volt, ami a 150 férőhelyes épület 10%-os kihasználtságát mutatja. Ha figyelembe vesszük, hogy az első világháború rokkantjainak helyzetét előbb-utóbb meg kellett oldani, akkor kézenfekvő megoldásnak tűnt a Honvédmenház épülete. Miközben az épület sorsa felett állandóan ott lebegett „Damoklész kardja”, aközben az agg honvédek éltek az olykor botrányokkal tarkított minden napjaikat, elbúcsúztatták egykori fővezérüket és számos kiváló bajtársat, miközben maguk is egyre többen hagyták el a Kerespesi utat, és álltak be az égi regimentbe. Az épület rokkantházzá válási folyamatának kezdete az 1910-es években vette kezdetét, és az 1920-as évekre fejeződött be.

■ JEGYZETEK

1. Bona 2008–2009. II. 529.
2. Emlékkönyv [1902] 15.
3. Bona 1998–1999. III. 362.
4. Tóth 1870.
5. Mihók 2020. 136.
6. Az átszámozások után és napjainkban az egykori Honvédmenház a Soroksári út 114. szám alatt állt.
7. Makai 2001. 147.; (Vetter Antal az eredeti kitüntetését elhelyezte a Honvédmenház alapköve alatti időkapszulában az alapkőletélekor. Később viseleti jelvény másolatot készített az eredeti mintájára, ma ez a műtárgy a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában van. MNM ÉT D. 49. 973)
8. Emlékkönyv 30.
9. Zólom (Zólomi) Iván néven szerepel. Bona 2008–2009. II. 583.
10. Emlékkönyv 36.
11. Farkas 2015. 434–438.
12. Emlékkönyv 83–88.
13. Emlékkönyv 102–103.
14. HL VI. 12. 29. doboz. A honvédmenházi tagok személyi okmányainak nyilvántartása.
15. Bobay 2022. 428–429.
16. Érdekes Újság 1914. március 15. 1–4.
17. Péchy 1964. (Éz úton is köszönöm Péchy Lászlónak, hogy rendelkezésre bocsátotta a család archívumában megmaradt információkat.) Virágh László a miskolci 10. honvéd gyalogezrednél szolgált mint ezeredorvos. A Nagy Háború idején előbb a fronton teljesített szolgálatot, majd 1916-ban az ungvári katonai kórház parancsnoka volt.
18. Mihók 2020. 146.
19. Makuch 1998. 265.

20. Érdekes Újság 1914. március 15. 11. sz. 1–4.
21. HL VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. március 14.
22. HL VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. március 14.
23. Magyarország 1914. március 14. 10.
24. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. április 27.
25. Komáromy – Pethkó 1901. https://adt.arcanum.com/hu/view/Csaladtorteneti_Ertesito_1901/?query=%22Reviczky+M%C3%A1ria%22&pg=86&layout=s (Letöltés dátuma: 2023. 07. 11)
26. Lázár Vilmos valójában ezredes volt.
27. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. április 27.
28. OSZK Gyászjelentés Gyűjtemény (<http://hdl.handle.net/20.500.12346/226775> letöltés ideje: 2023. 03. 19.)
29. Az Újság 1914. május 7. 107. sz. 11.
30. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/maszak-hugo-1895-tol-szegedy-maszak-76CB3/> (letöltés dátuma: 2023. 06. 13.)
31. Magyarország – Reggeli Magyarország. 1914. május 21. 121. sz. 11.
32. Pesti Napló 1914. szeptember 10. 221. sz. 11.
33. Berts Vilmos a szabadságharc után 1876-ig szolgált a 39. majd a 46. gyalogezrednél. Őrnagyként vonult nyugalomba. (Bona 1998–1999. I. 154.)
34. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/o-77160/ovary-lipot-77216/> (Letöltés dátuma: 2023. 06. 13)
35. Schweidel Béla (Bona 2008–2009. II. 332.)
36. Bona 2008–2009. 378.
37. Bona 1998–1999. 35.
38. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. november 12.
39. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. december 7.
40. Bona 1998. II. 176.
41. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1914. december 7.
42. Pesti Napló 1914. december 30. 363. sz. 8.
43. Ress 2022. 37–39.
44. HL VI. 14. 39 doboz. Görgei Artúr 97. éves születésnapjára 1915. január 20.
45. Pesti Hírlap 1915. március 14. 13.
46. <https://www.delmagyar.hu/anno/2021/03/kossuth-lajos-es-a-szurokfaklyak-szaga> (letöltés dátuma: 2023. 06. 13)
47. Holmár 2020. 42.
48. Bona 1998. 483.
49. Az Újság. 1921. június 24. 3.
50. Bona 1999. III. 290.
51. Pesti Napló 1915. április 3. 11.
52. Pesti Napló 1915. április 3. 11.
53. Éber–Gombosi 1935. II. 555.
54. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1915. április 28.
55. HL. VI. 14. 39. doboz Honvédegyletek Országos Egyesületének 1915. május 20-ai országos közgyűlésének jegyzőkönyve.

56. Az Érdekes Újság 1915 június 6. 26.
57. Az Ujság 1915. május 23. 41.
58. Siklós 1915. július 3. 3.
59. HL. VI. 14. 39. doboz Szabó Albert gyászjelentése.
60. Az Ujság 1915. október 21. 19.
61. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1915. december 28.
62. Móra Ferenc Múzeum T.74.112.1.
63. Móra Ferenc Múzeum T.67.43.1. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_Sk_0000_2_2003_Ket_evszazad_zaszloi/?pg=79&layout=s&query=honv%C3%A9d&fbclid=IwAR0Pn2fR5Yesl7i9aLWkFNMZ_HW8f_IY_SfMqLmQK6Q4dR6DHh1IqsoauVo (letöltés dátuma: 2023. 08. 03) (Az zászló egyik oldalán a *Szegedi 1848–1849-es Honvédegylet 1899.* a másik oldalán a *Szűz Mária Magyarország véd-asszonya* felirat szerepel)
64. Szeged és Vidéke 1915. november 18. 5.
65. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1915. december 28.
66. Az Ujság 1916. február 11. 11.
67. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1916. március 10.
68. Pesti Napló 1916. március 16. 9.
69. Napjainkban az Apáczai Csere János utca.
70. Az Ujság 1916. május 28. 8–9.
71. Rész 2022. 39.; Tóth 1999. 190.
72. Pesti Napló 1916. július 20. 11.
73. Az Ujság 1916. november 29. 12.
74. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1917. május 12.
75. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1917. július 10.
76. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1917. szeptember 1.
77. Pesti Napló 1917. december 28. 9.
78. 8 Órai Újság 1918. január 3. 2.
79. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1918. március 23.
80. Az hadosztály beazonosítása az újságbeszámolók és a források hiányában nem egyértelmű. Molnár altábornagyot nevezték meg a hadosztály vezetőjeként, ezek alapján Molnár Dezső altábornagyról lehet szó, aki a 38. honvéd hadosztály parancsnoka volt, viszont a megjelölt időben ennek a hadosztálynak nem lehetett a parancsnoksága Budapesten, ugyanis ő az olasz fronton harcolt ekkor. Hogy pontosan milyen alakulat katonái költöztek be az épületbe, még tisztázásra vár.
81. Az Ujság 1918. augusztus 16. 7.
82. Budapest 1918. augusztus 16. 6.
83. Az Est 1918. augusztus 16. 2
84. Világ 1918. november 11. 7.
85. HTM 9498/ FK
86. A Magyar Köztársaság kikiáltása 1918. november 16-án (<https://filmhiradok.online.hu/watch.php?id=5347> letöltés dátuma: 2023. 08. 10.)
87. Köztársasági Újság 1918. november 17. 1–2.
88. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1918. december 22.
89. HL. VI. 12. 29. doboz Honvéd Felügyelő Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1919. július 26.

■ BIBLIOGRÁFIA

- Bobay 2022 – Bobay István Zoltán: „Mexikói magyar konkvisztádorok (1864–1867)” *A mexikói osztrák önkéntes sereg magyarországi születésű katonáinak prozopográfiaja, elbeszélő forrásai és kapcsolódó kutatási eredmények* PhD-értekezés (kézirat)
- Bona 1998–1999 – Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. I–III. Bp., 1998–1999.
- Bona 2008–2009 – Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. I–II. Bp., 2008–2009.
- Bona 2015 – Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. I–II. Miskolc, 2015.
- Éber–Gombosi 1935 – Éber László – Gombosi György (szerk.): *Művészeti Lexikon* II. L–Z Bp., 1935.
- Emlékkönyv [1902] – *A 48/49-iki agg honvédek menedékházának emlékkönyve*. Bp., [1902]
- Farkas 2015 – Farkas Katalin: „Névtelen félistenek viszontagságai.” *Az 1848–49-es honvédek segélyezésének és nyugdíjának ügye a dualizmus korában*. Hadtörténelmi Közlemények 2015. 2. sz. 128 évf. 415–444.
- Holmár 2019 – Holmár Zoltán: *Az utolsó 48-as honvédek*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2019. 3. sz. 54. évf. 39–61.
- Makai 2001 – Makai Ágnes: „Hű vitézségért”. *Az 1848–1849-es magyar szabadságharc kitüntetett hőseinek emlékére*. Bp., 2001.
- Makuch 1998 – Makuch Bertalan: *A Debreceni Honvédegylet története*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXV. Debrecen, 1998. 229–266.
- Mihók 2020 – Mihók Sándor: *A pesti Honvéd Menház története*. Hadtörténelem 2020. 2. sz. 13. évf. 136–150.
- Péchy – Péchy László: *Visszapillantás az elmúlt időre*. 1964. (Kézirat)
- Ress 2022 – Ress Zoltán: *A Görgei Artúr rehabilitációját elindító 1884–1885-ös kezdeményezés hatása a honvédegyleti mozgalomra*. Aetas 2022. 4. sz. 37. évf. 23–41.
- Tóth 1870 – Tóth Kálmán (szerk.): *Honvédmenház könyve*. Pest, 1870.
- Tóth 1999 – Tóth Sándor: „Koszorút a hősnak sírhalmára”. Nyíregyháza, 1999.
- MNM ÉT D. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár
HL VI 12. Hadtörténelmi Levéltár Az 1848–49-es Honvédmenház 1867–1924
HL VI.14. Hadtörténelmi Levéltár Az 1848–49-es Honvédegyletek Országos Egyesületének Központi Választmánya 1867–1924
HTM FK. Hadtörténelmi Múzeum Fotóarchívum
OSZK Gyászjelentés Gyűjtemény Országos Széchényi Könyvtár